

**Filozofické pokolenia:
ich formovanie, vplyv a odkaz v slovenskom
a českom prostredí 20. storočia a súčasnosti**

(27. medzinárodná konferencia ETPP 2025/27)

**14. - 15. mája 2025,
Prešovská univerzita v Prešove**

**Abstrakty plenárnych prednášok
a príspevkov**

Filozofické cesty Františka Sisku: Kontinuita, originalnosť a logické dobrodružstvo

Eugen Andreanský

Príspevok sa zaoberá napätím medzi kontinuitou a diskontinuitou vo vývoji filozofického myslenia. Na príklade logicko-filozofického skúmania Františka Sisku sa otvára široká škála otázok, ktoré si kladie každý kritický interpretátor dejín logiky a filozofie. Ako možno posúdiť mieru originality určitej myšlienky? Aké sú možnosti úplnej rekonštrukcie ideových vplyvov, ktoré v nejakej koncepcii identifikujeme? Aký uhol pohľadu zvoliť pri interpretácii textov, ktoré sú obsahovo a žánrovo ťažko zaraditeľné alebo inak odporujú zaužívaným postupom? Nejde len o posúdenie kontextu a špecifickosti Siskovej koncepcie maticovej logiky, ale aj o širší presah do oblasti metafilozofického skúmania.

Etela Farkašová, Mariana Szapuová, Zuzana Kiczková: Tri grácie slovenskej feministickej filozofie a chýbajúca kontinuita v slovenskom feminizme

Kristína Bosáková

Po Nežnej revolúcii sa slovenská spoločnosť konečne stretla s feministickými teóriami, ktoré od 60. rokov 20. storočia formovali rôzne fronty ženského emancipačného hnutia na Západe. V priebehu deväťdesiatych rokov sa vyprofilovala silná generácia feministických filozofiek, ktoré mali zásadný vplyv na súčasné myslenie, medzi najvýznamnejšie z nich patrili Etela Farkašová, Mariana Szapuová a Zuzana Kiczková. Tieto ženy boli plodnými autorkami, ktorých diela mali za cieľ uviesť feministické myslenie do slovenského filozofického mainstreamu. Všeobecná apatia voči feministickým teóriám medzi mladšími generáciami slovenských mysliteľiek však naznačuje, že nenašli dostatok nasledovníčok, aby feministickej filozofii zabezpečili pevnejšie postavenie. Tento príspevok skúma príčiny tejto chýbajúcej kontinuity a identifikuje príčiny pretrvávajúceho nedostatočného zastúpenia feministickej filozofie v slovenskom filozofickom prostredí.

Masarykovi žáci a následovníci ve zvratech dějin

Wendy Drozenová

Příspěvek se zaměřuje na vybrané představitele generace Masarykových žáků a následovníků, kteří se tváří v tvář dějinným zvrátům vyrovnávali s Masarykovými impulsy spojenými s otázkou smyslu českých dějin, s problémy demokracie a sociální spravedlnosti, a to v době první republiky s přesahem do druhé poloviny minulého století. Ve 20. století měl T. G. Masaryk (1850-1937) na české myšlení dominantní vliv nejen díky svým přímým žákům na české universitě, ale i jako politik, zvláště po poté, co se stal zakladatelem státu. Jeho dílo a odkaz jsou interpretovány různým způsobem a dosud neztratily relevanci pro českou filosofii. Různorodost uchopení odkazu Masarykových humanitních ideálů v teorii i praxi budeme sledovat na dílech a osudech Josefa Tvrdeho (1877-1942), Emanuela Rádla (1873-1942), Ferdinanda Peroutky (1895-1978), a zvláště na kontroverzní postavě Zdeňka Nejedlého (1878-1962) a jeho cestě od Masaryka ke Stalinovi.

Slovenská filozofia 20. storočia v osídľach indoktrinácie

Rudolf Dupkala

Leitmotívom príspevku je exemplifikácia procesu indoktrinácie, resp. prenikania dobovej ideológie, do slovenskej filozofie 20. storočia. Dôraz je položený na problém indoktrinácie v troch etapách vývinu slovenskej filozofie v 20. storočí. Po prvé: v etape medzi dvoma svetovými vojnami (roky 1918 - 1939). Po druhé: v etape tzv. „vojnového slovenského štátu“ (roky 1939 - 1945). Po tretie: v etape „budovania socializmu“ (roky 1948 - 1989). V prvej etape je indoktrinácia slovenskej filozofie interpretačne exponovaná na prenikaní ideológie „masarykizmu“ do dobovej tvorby M. Hodžu a Sv. Štúra. V druhej etape je indoktrinácia slovenskej filozofie prezentovaná na prenikaní ideológie „slovenského národného socializmu“ do dobovej (ideovej) tvorby Š. Polakoviča a Š. Barnáša. V tretej etape je indoktrinácia slovenskej filozofie ilustrovaná, prostredníctvom tvorby A. Sirackého a L. Hanzela, na splývaní filozofie s ideológiou „marxizmu-leninizmu“. V príspevku je naznačené, že napriek vyššie uvedeným ilustráciám prenikania dobovej ideológie do filozofie, slovenská filozofia 20. storočia, mala v každej etape svojho vývinu, ambíciu rozvíjať sa aj mimo procesov indoktrinácie. V závere príspevku sa konštatuje, že táto ambícia niektorých predstaviteľov slovenskej filozofie sa mohla zmysluplne rozvinúť až po roku 1989, kedy sa aj na Slovensku vytvorili podmienky pre slobodnú pluralitu filozofických smerov a pluralitu filozofických interpretácií.

Štúrova kniha *Slovanstvo a svet budúcnosti* v reflexiách slovenskej filozofie **Vasil Gluchman**

Ludovít Štúr (1815-1856), najvýznamnejší predstaviteľ slovenského národného hnutia prvej polovice 19. storočia, napísal v prvej polovici 50. rokov 19. storočia knihu *Slovanstvo a svet budúcnosti*, ktorá bola prvýkrát vydaná až po jeho smrti v Rusku v roku 1867 vďaka ruskému slavistovi Vladimirovi I. Lamanskému. Štúr v tejto knihe kritizoval Západ, katolicizmus i protestantizmus a budúcnosť Slovanov videl v zjednotení s idealizovaným cárskym Ruskom, v ich konverzii na pravoslávie a v prijatí ruštiny ako literárneho jazyka všetkých Slovanov. Kniha od svojho prvého vydania až do súčasnosti je prijímaná s rozporuplnými reakciami, od oslavných, najmä z pera ruských panslavistov, cez chápace a ospravedlňujúce reflexie (väčšinou zo strany slovenských autorov) až po ostré kritické odmietnutia zvlášť zo strany poľských autorov. Cieľom je mapovať reflexie Štúrovej práce *Slovanstvo a svet budúcnosti* v slovenskej filozofii 20. a 21. storočia.

Vedecké spoločnosti ako významné generačné zoskupenia **Andrea Javorská**

V dejinách intelektuálnej emancipácie vedecké spoločnosti zohrávajú najmä od 19. storočia nezastupiteľné miesto v procese rozvoja vedy a formovania novej, mladej generácie vedcov a učiteľov. Príspevok sa orientuje na niektoré aspekty slovenského filozofického myslenia formovaného v rámci vedeckých spoločností, ich spoločenskou funkciou, prepájaním slovenských intelektuálov s európskou a svetovou vedou, rozširovaním a sprístupňovaním nových poznatkov a utváraním dialógu medzi filozofmi navzájom, učiteľmi filozofie a ich študentmi a tiež medzi filozofmi a odbornou i laickou verejnosťou.

Generačné posuny v evanjelickej sociálnej etike druhej polovice 20. storočia na Slovensku **Ján Kalajtzidis**

Príspevok sa zaoberá generačnými posunmi v slovenskej evanjelickej sociálnej etike v druhej polovici 20. storočia, pričom využíva Mannheimovu teóriu generácií ako interpretačný rámec. Analyzuje prechod od kresťanského socializmu, dominujúceho pred rokom 1948, ku kresťanskému realizmu a fenoménu „teológie tvárou k životu“, ktorá bola pragmatickou odpoveďou evanjelickej teológie na ideologický tlak socialistického režimu. Autor kladie dôraz na spôsob, akým tieto ideové posuny reflektovali širšie spoločenské, politické a intelektuálne zmeny v Československu. Ukazuje, že povojnová generácia evanjelických mysliteľov na Slovensku formovala novú etickú paradigmu, ktorá umožnila evanjelickej cirkvi prežiť v podmienkach obmedzenej náboženskej slobody, pričom skúma otázku autenticity tejto teologickej reflexie. Analyzuje pritom vplyv Paula Tillicha a koncept „teológie tvárou k životu“ Jána Michalka a Karola Gábriša, ako príklad pragmatickej adaptácie kresťanskej angažovanosti na podmienky socialistickej spoločnosti. Príspevok napokon upozorňuje na širší kontext ateizácie a sekularizácie a na dôležitosť tejto historickej skúsenosti pre súčasné chápanie vzťahu medzi náboženstvom a spoločnosťou.

Dva pohľady na dejiny: V. Mináč a M. Šimečka **Peter Kyslan**

Príspevok analyzuje dve koncepcie reflektovania o slovenských dejín v dielach Vladimíra Mináča a Milana Šimečka. Mináč prezentuje slovenské dejiny ako „nedejinné“, pričom zdôrazňuje ich plebejský charakter a úlohu slovenského národa ako objektu, nie subjektu dejinného diania. Táto interpretácia rezonovala najmä v období socializmu a ovplyvnila vnímanie národnej identity. Naopak, Šimečka kritizuje veľké dejiny, ktoré považuje za nástroj ideologickej manipulácie, a zdôrazňuje význam „malých dejín“ každodenného života jednotlivcov. Oba prístupy poskytujú kontrastné pohľady na historické vedomie Slovákov a ich vzťah k vlastným dejinám. Príspevok sa zaoberá ich historickými a filozofickými implikáciami, pričom skúma, ako tieto koncepcie ovplyvňujú súčasné vnímanie slovenskej identity a národnej kultúry.

Pokolenie parovoza a Ladislav Szántó v slovenskom filozofickom myslení **20. storočia** **Ondrej Marchevský**

Orientácia na fenomén filozofického pokolenia je vyjadrením zámeru preskúmať vzťahy a vývojové tendencie slovenského filozofického myslenia, ktoré sa utváralo v interakčných väzbách medzi učiteľmi filozofie a žiakmi, učiteľmi filozofie a filozofmi navzájom. Parovoz v uchopení prof. M. Zigu bol poukazom na čosi ako povinnú ideologicky poplatnú časť textu, ktorá umožňovala textu byť publikovaným. Príspevok sa zaoberá priblížením tohto prístupu ako etablovanej techniky pri písaní filozofických textov. Zachytáva jeho možné modalities a zároveň problémy ich identifikácie. Tento prístup umožňuje príspevku uvažovať o pokolení parovoza u domácom filozofickom prostredí, a to aj s možnými dôsledkami. Pre bližšiu analýzu si príspevok volí časopiseckú tvorbu L. Szántóa a recepciu jeho odkazu. Tento prístup umožňuje otvoriť aj na výsosť citlivé pýtanie: Čo dlžíme my filozofom 20. storočia a aké deficit, podoby krivdy sme im spôsobili? Takou podobou krivdy by bolo aj to, že by sme sa o nich nezaujímalí a odsunuli ich do pomyselného archívneho fondu Nečítať, zbytočný ideologický blud!

Čo s marxistickou filozofiou? **Ondrej Mészáros**

Prednáška tematizuje otázku, prečo sa nepýtame na úlohu a špecifiká marxizmu v slovenskej filozofii pred rokom 1989. Identifikujem pritom tri možné odpovede na túto otázku a aj dôsledky netematizovania marxistického obdobia slovenskej filozofie. V prednáške predložím jednak metodologické poznámky k týmto otázkam, jednak poskytnem osobné spomienky, lebo patrím k tej vtedajšej strednej generácii, ktorá mala skúsenosti s prechodom slovenskej filozofie z marxistického do nemarxistického obdobia. Pri metodologickom aspekte ide 1. o naznačenie historických rozdielov medzi slovenskou a českou filozofiou, 2. o identifikáciu marxistickej filozofie ako školskej filozofie, 3. o prítomnosť marxizmu v historiografii filozofie a napokon 4. o pokus reformovať historický materializmus v rámci výskumného tímu na Filozofickom ústave SAV v 80-tych rokoch. Pri osobných skúsenostiach sa zameriavam na prácu Akčného výboru SFS na prelome rokov 1989/90.

Úskalia idiografie našej filozofickej minulosti

František Mihina

Príspevok predstavuje idiografický konštrukt ako pokus o deskripciu povahy filozofovania na Slovensku, t. j. ako výsledok úsilia načrtnúť špecificky slovenskú historiografickú personálnu i temporálnu mapu jej vývinu. Stručná prehistória úsilí o formovanie filozofického myslenia. Náčrt topografie pokusov o filozofickú reflexiu u nás. Matica slovenská, jej filozofický odbor a jeho aktivity. Ideové a politické infiltrácie v procese prvorepublikového vývinu filozofie u nás. Február 1948 a vývin filozofie sú ďalšími motívmi predkladaného príspevku.

Slovenský kritický environmentalizmus

Katarína Podušelová

Príspevok sa zameriava na priblíženie základných myšlienok slovenského kritického environmentalizmu, ktorý vznikol v 90. rokoch 20. storočia na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. V súčasnosti jeho predstavitelia pôsobia hlavne na Filozofickom ústave SAV, v. v. i. v Bratislave. Predstavitelia slovenského kritického environmentalizmu už v začiatkoch anticipovali myšlienky, ktoré sú aj dnes prítomné v celosvetovej diskusii o globálnych environmentálnych problémoch a krízach. Napríklad Juraj Kučírek už v 90. rokoch 20. storočia hovoril o „človeko dobe“, ktorú je možné prirovnať ku konceptu postantropocénu. V rámci slovenského kritického environmentalizmu sa postupne sformovali dva prístupy: politicko-sociologický a kultúrno-antropologický. V prvom prístupe sa myslitelia orientujú na sformulovanie novej teórie environmentálnej politickej filozofie a v jej rámci na koncept environmentálnej demokracie. V druhom prístupe sa myslitelia venujú analýze konceptu človeka v antropocéne, kritiku konzumnej kultúry, krízu hodnôt a zároveň sa zameriavajú na vypracovanie základných antropologických téz pre prvý prístup. Cieľom príspevku je prostredníctvom základných myšlienok jednotlivých predstaviteľov predstaviť filozofické hnutie slovenského kritického environmentalizmu.

Marxizmus na rázcestí: Revizionizmus a jeho filozofické dôsledky v slovenskom kontexte

Lukáš Švaňa

Obrodné procesy v marxistickej filozofii predstavovali komplexnú a mnohohvrstevnú snahu o prehodnotenie základných kategórií marxizmu v reakcii na vnútorné krízy socialistických režimov, ideologické zlyhania stalinizmu a nové teoretické podnety zo západného intelektuálneho prostredia. Príspevok si kladie za cieľ zmapovať tieto obrodné procesy v marxistickej filozofii na Slovensku, pričom sa zameriava na reformných mysliteľov, ktorí sa v 60. rokoch 20. storočia usilovali prekonať dogmatické interpretácie marxizmu. V kontexte širších európskych diskusií skúma intelektuálne premeny marxizmu, jeho kritiku a snahy o jeho revíziu v duchu demokratizácie a humanizácie spoločnosti. Osobitná pozornosť je venovaná slovenským filozofom, ako Milan Šimečka a Ján Bodnár, ktorých dielo ovplyvnilo neskoršie generácie a prispelo k formovaniu postmarxistického myslenia v období po roku 1989.

Reflexia nad Štúrovou romantickou národotvorbou v interpretácii Tibora Pichlera

Dmytro Tomakh

V článku „Dejiny a pohyb ideí v slovenskom politickom myslení“ Tibor Pichler vyslovil tézu, že romantická národotvorba – ktorá prostredníctvom obratu k tradícii vytvára nové predstavy v snahe konštituovať kvalitatívne nový typ národnej skutočnosti a zdôrazniť prechod k inštitucionalizovanému politickému bytiu – stráca svoje opodstatnenie, keď dosiahne svoj cieľ. Z filozofického hľadiska teda ide o špecifický druh myslenia, ktoré pred poznaním skutočnosti uprednostňuje jej premenu a prispôsobuje teóriu aktuálnym národným a politickým požiadavkám. Exponentom takéhoto myslenia je nepochybne aj Ľudovít Štúr, a preto by sme, podľa Pichlera, k hodnoteniu jeho intelektuálneho odkazu mali pristupovať kriticky – vychádzajúc z kvalitatívneho rozdielu medzi slovenskou národnou skutočnosťou v 19. st. a jej súčasnou, inštitucionalizovanou podobou. Mali by sme sa teda pýtať, či je naozaj relevantné aplikovať obsah romantickej kategórie národa, ako ju chápal Štúr, na moderný, už etablovaný slovenský národ. Príspevok sa prikláňa k Pichlerovej téze a v tomto zmysle sa zameriava na Štúrovu autentickú interpretáciu Heglovej dialektiky sebauvedomenia v kontexte romantickej národotvorby. Zdôrazňuje, že táto interpretácia predstavuje neadekvátne východisko pri reflexii vzťahu jednotlivca a národa v súčasnosti. Napokon poukazuje na to, že práve prispôsobovanie Heglovej filozofie potrebám slovenského národného hnutia je kľúčovým zdrojom Štúrových porevolučných postojov – a nie vonkajší ideový vplyv, ako to interpretuje Pichler.

K dejinám fenomenológie v stredoeurópskych súvislostiach

Jaroslava Vydrová

V príspevku sa zameriam na dejiny fenomenológie v stredoeurópskom kontexte a zvlášť v Československu počas komunistického režimu, kde sa môžeme stretnúť so špecifickým spôsobom myslenia a osobitou fenomenologickou praxou. V príspevku uvediem konkrétne príklady z oblasti dejín a teórie umenia, sociológie a umeleckej produkcie zo slovenského prostredia, ktoré predstavovali miesta synergie s fenomenológiou a možno v nich sledovať jej latentnú prítomnosť. Svojím príspevkom sa chcem zapojiť aj do diskusie o podobe fenomenologickej historiografie zaoberajúcej sa stredovýchodnou fenomenológiou.

Konferencia je súčasťou implementácie projektu VEGA 1/0394/23 Pokolenia slovenskej filozofie: generačné a dobové impulzy v ideovej kinetike slovenskej filozofie 20. storočia.

Vedecký výbor:

prof. PhDr. Eugen Andreanský, PhD.
Dr.h.c. prof. PhDr. Rudolf Dupkala, CSc.
prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.
prof. PhDr. Ondrej Mészáros, CSc.
Dr.h.c. prof. PhDr. František Mihina, CSc.
doc. Mgr. Sandra Zákutná, PhD.

Výkonný a organizačný výbor konferencie:

doc. Mgr. Ján Kalajtšidis, PhD.
doc. Mgr. Ondrej Marchevský, PhD.
Mgr. Andrea Miškocová
doc. Mgr. Lukáš Švaňa, PhD.

Názov a anotáciu príspevku: poslať do 31. marca 2025

Dĺžka vystúpenia: 20 min. (a 10 min. na diskusiu)

Výstup z konferencie:

Recenzovaný zborník vedeckých príspevkov v tlačenej forme.

Publikovanie príspevkov je umožnené len pre aktívnych účastníkov konferencie v slovenskom, českom, poľskom a anglickom jazyku.

Termín pre odoslanie príspevkov do zborníka príspevkov: 14. september 2025

Kontaktná osoba:

doc. Mgr. Ondrej Marchevský, PhD.

Inštitút filozofie a etiky

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra 1, 08001 Prešov

e-mail: ondrej.marchevsky@unipo.sk